

Lomec u Vodňan – stavební proměny areálu v první polovině 20. století jako reflexe dobového duchovního života mariánského poutního místa

Jan UHLÍK

ANNOTACE: Příspěvek se zabývá vybranými stavebními úpravami, k nimž došlo v poutním areálu Lomec u Vodňan v první polovině 20. století, a jejich zasazením do širšího kontextu „provozu“ poutního místa a jeho potřeb, vývoje majetkoprávních vztahů sakrálních objektů po vzniku nové Československé republiky a požadavků orgánů památkové péče na celkovou údržbu areálu. Zvláštní pozornost je v této souvislosti věnována působení pátera Josefa Lešky, který se ve sledovaném období zásadním způsobem zasloužil o jeho zdárný rozvoj.¹

Historie Lomce jako poutního místa se začala odvíjet na konci 17. století,² kdy Filip Emanuel Buquoy položil na lomeckém vrchu základní kámen nové mariánské kaple, v níž byla po jejím dokončení umístěna milostná soška Panny Marie de Foy, které otec stavebníka, Karel Filip Buquoy, přičítal své zachránění při bouři, jež jeho loď zasáhla v roce 1685 při plavbě z Itálie do Španělska.³ Po vysvěcení kaple v roce 1704 postupně přibývalo procesí i jednotlivých poutníků. Největší ruch býval o hlavní pouti, která byla slavena v neděli po svátku Narození Panny Marie.⁴ V roce 1720 byla ke kapli na severní straně přistavěna sakristie a z první poloviny 18. století pochází také schodišťová věž na její jižní straně.⁵ Nedlouho po dostavbě kaple, v letech 1709–1710, vznikla západně od ní jednopatrová budova loveckého zámku, k níž byla koncem 18. století připojena přízemní školní budova, tzv. stará škola.⁶ Ačkoliv 18. století představovalo pro areál bezesporu období slávy, přečkal i dobu josefínských reforem, kdy byla při lomeckém chrámu zřízena lokálie (1786), a v 19. století se dočkal nového rozkvětu, který se odrazil v povýšení lomecké duchovní správy na řádnou farní správu (1859).⁷

■ Poznámky

1 Tato práce vznikla v rámci doktorského semináře dějin architektury na Fakultě architektury ČVUT vedeného prof. PhDr. Pavlem Kalinou, Ph.D., kterému autor zároveň děkuje za řadu podnětných diskusí k této problematice. S. M. Mladě Šipanové patří poděkování za zpřístupnění materiálů z archivu lomecké expozitury Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka.

2 Blíže k jednomu z kořenů popularity tohoto jihočeského poutního místa Martin Gaží, *Votivní úcta k Panně Marii Lomecké, Vodňany a Vodňansko V*, 2002, s. 86–92. Různým aspektům významu Lomce jako poutního místa, jeho zasazení do širšího kontextu dalších jihočeských poutních míst i jeho starší stavební historii se věnují příspěvky pub-

1

likované ve sborníku *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu, Vodňany 2005*. Zde též odkazy na další prameny a literaturu k tématu. O historii Lomce i současném životě na něm viz též S. M. Mlada Šipanová – Pavel Hrdina, *Lomec – poutní kostel Jména Panny Marie*, Lomec 2004, 2., upravené vydání. – S. M. Mlada Šipanová, *Lomec. Poutní mariánské místo na jihu Čech*, [s. l.] 2011. Lomci se věnuje rovněž starší soupisová literatura: František Mareš – Jan Sedláček, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Prachatickém*, Praha 1913, s. 120–127. – Emanuel Poche et al., *Umělecké památky Čech 2. [K/O]*, Praha 1978, s. 309–310.

3 Buquoyové byli majiteli libějovického panství, k němuž patřil i Lomec, v letech 1620–1801. V letech 1801–1924 (po roce 1850 jako velkostatek) bylo v držení Schwarzenbergů. (August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království*

Obr. 1. Lomec, poutní kostel Jména Panny Marie, postaven 1695–1704. Obraz *Poutí na Lomci*, František Runk, 1819. SHZ Český Krumlov, CK 4065. Foto: Hugo Moc, 2014.

českého. 7. Písecko, Praha 1890, s. 120). Legenda o původu milostné sošky a historie založení lomeckého kostela viz Šipanová – Hrdina (pozn. 2), s. 8–10, 15.

4 Dne 8. září. Viz Petr Centko, *Poutní ruch ve 20. století v Lomci*, České Budějovice 2008 (diplomová práce), Katedra církevních dějin a patristiky, Fakulta teologická Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, s. 18. Hlavní poutí na Lomci se v tradičním termínu v neděli po svátku Narození Panny Marie slaví doposud.

5 Poche et al. (pozn. 2), s. 310.

6 Šipanová – Hrdina (pozn. 2), s. 27.

7 *Divotvorná Matka Boží na Lomci u Netolic*, Lomec 1928, s. 20, 28.

2

3

Obr. 2. Lomec, poutní kostel Jména Panny Marie, postaven 1695–1704, pohled od jihozápadu. Jan Bolech, želatinová fotografie, kabinetka, stav před 1913. ÚDU AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, nezprac. (Pomocí dobové techniky reprodukováno v publikaci Mareš – Sedláček [pozn. 2]). Reprofoto: Jan Uhlík.

Obr. 3. Lomec, poutní kostel Jména Panny Marie, postaven 1695–1704, pohled od severu. Jan Bolech, želatinová fotografie, kabinetka, stav před 1913. ÚDU AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, nezprac. (Pomocí dobové techniky reprodukováno v publikaci Mareš – Sedláček [pozn. 2]). Reprofoto: Jan Uhlík.

Obr. 4. Lomec, poutní kostel Jména Panny Marie, postaven 1695–1704, pohled od jihozápadu. Foto: Jan Uhlík, 2016.

Konec 19. a první polovina 20. století představovaly pro Lomec rušné a činorodé období, které sice v mnoha ohledech navazovalo na předchozí vývoj, ale zároveň přineslo výrazné změny jak z hlediska stavebních úprav areálu, tak jeho správy a administrativního zajištění každodenního chodu. Text práce se věnuje vybraným stavebním úpravám, k nimž na Lomci v tomto období došlo, a jejich zasazení do širšího kontextu „provozu“ poutního místa a jeho potřeb, vývoje majetkoprávních vztahů sakrálních objektů po vzniku nové Československé republiky a požadavků orgánů památkové péče na celkovou údržbu areálu.

ních objektů po vzniku nové Československé republiky a požadavků orgánů památkové péče na celkovou údržbu areálu.

Konec starých časů – od 90. let 19. století do první pozemkové reformy

90. léta 19. století představovala svého druhu předeheru stavebních aktivit prvních dvou desetiletí 20. století, jejichž výrazným aktérem byl po svém prvním ustanovení lomeckým farářem pater Josef Leška. Počátek 20. let byl poté ve znamení zásadních změn, které přinesla první pozemková reforma, v rámci níž přešlo vlastnictví lomeckého areálu z rukou rodu Schwarzenbergů na československý stát.

Čilý poutní ruch na Lomci a zanedbání pravidelné údržby vedly k tomu, že již v 80. letech 19. století docházelo na klenbě kostela ke vzniku prasklin, jeho krov byl za hranic životnosti a do chrámu na několika místech zatékalo.⁸ V roce 1893 se za faráře Matěje Pužeye

■ Poznámky

⁸ Informace o opravě kostela v roce 1893 jsou čerpány z farní kroniky: Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 142–145.

4

přikročilo k jeho opravě, která byla provedena podle návrhu knížecího stavebního inženýra Adolfa Mockera z Petrova Dvora.⁹ V rámci těchto prací bylo opraveno poškozené zdivo, snesen starý krov a zhotoven nový. Báň s lucernou byla zvýšena o tři metry a nově opatřena hromosvodem. Střecha chrámu byla opět pokryta šindelem, bāně zůstaly pokryté plechem. Došlo též k výměně většiny oken, kostel byl nově vymalován a jeho okolí bylo srovnáno a částečně vydlážděno. Opravy si vyžádaly částku 6 000 zlatých, z čehož řemeslnické práce a materiál hradil patron,¹⁰ náklady spojené s nádenickými pracemi a dopravou (potahy) nesly přifařené obce.

V témže roce byla řešena i otázka přestavby stávající školní budovy, která již nevyhovovala úředním předpisům.¹¹ Plány na zřízení dvoutrídni obecné školy byly vypracovány knížecím stavebním kancelářím a kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu se rovněž zavázal příslušné úpravy zajistit. Škola ovšem měla nadále zůstat knížecím majetkem a obce, které ji využívaly, měly platit místo dřívějších 80 nově 200 zlatých. To vyvolalo nespokojenost mezi občany nedalekých Malovic, kteří žádali buď vlastní veřejnou školu v Lomci, nebo školu v obci. Jak však znamenal farář Pužer ve farní kronice: „*Kdyby však se zřídila zvláštní škola pro Velké a Malé Malovice mohly by pak taky Krtele žádat vlastní školu a v Lomci by pak stál farní chrám Páně bez školy!*“¹² Zde patrně můžeme hledat kořeny dalšího vývoje, který vedl v otázce využívání lomecké školy ve 20. a 30. letech 20. století ke sporům mezi církví a přifařenými obcemi.¹³ Škola na Lomci ovšem i přes tyto neshody nadále fungovala a k jejímu zrušení nakonec došlo již ve změnách společenských podmínkách, v roce 1963.¹⁴

Ačkoliv podle zápisů z farní kroniky z počátku 20. století vyplývá, že do lomecké školy chodilo relativně málo dětí („*Bývalo někdy 4, 5 – a nanejvíce 12 dětí ve II třídě.*“),¹⁵ byla v roce 1903 přistavěna k severní straně bývalého zámku, který v té době sloužil jako fara, patronová školní budova, tzv. nová škola, s přízemním spojovacím krčkem, v němž se nacházel byt řídícího učitele.¹⁶ Vzniklo tak trojkřídlé schéma objektu v zásadě v té podobě, v jaké jej známe dnes.¹⁷ Náklady na zřízení nové školní budovy nesl opět majitel zdejšího panství, kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu.

Významné oživení přineslo na Lomec ustanovení pátera Josefa Lešky zdejším farářem v roce 1908.¹⁸ Již krátce po svém nástupu, v lednu 1909, píše obsáhlý dopis patronátnímu úřadu v Netolicích, v němž žádá o uznání a provedení nutných oprav lomeckého chrámu, které vedle drobnějších prací zahrnovaly též důkladnou revizi stavu střešní krytiny, její obnovu a statické

zabezpečení kruchty spočívající ve výměně stávajících provizorních dřevěných podpěrných pilířů.¹⁹ Kromě poukazů na finanční výhodnost pravidelné údržby objektu a obavy o bezpečnost věřících žádá o uvedené úpravy „*zvláště také proto, že od 18–28 dubna 1909 lze zde očekávat velké účastenství při sv. misii, a snad i Jeho biskupská Milost' dle zvyku a slihu svého sem zavítati ráčí.*“²⁰ Poté, co byla schválena pouze výměna a přizpůsobení dveří u sakristie a proveden nový nátěr šindelové střechy,²¹ obrátil se s prosbou o schválení dalších úprav přímo na knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu.²² V roce 1910 dosáhl farář Leška po opakovaných žádostech snesení staré dřevěné kruchty.²³ Jako optimální řešení pro kostel a jeho provoz navrhoval, aby byla nová kruchta umístěna do nově vybudovaného patra nad sakristií, odkud by byla přístupná po železných točitých schodech. Výhody tohoto návrhu spatřoval v tom, že uvolněním interiéru lodi chrám získá na světlosti a více vynikne stavba hlavního oltáře, přičemž zároveň vznikne příznivější poměr mezi dominantní hmotou kostela a relativně poddimenzovaným přístavkem sakristie. Řešení považoval za vhodné i z pohledu provozních potřeb objektu, neboť by se tak získalo více místa pro věřící. Prostorová nedostatečnost stavby byla přitom jedním z nejpálčivějších problémů, se kterými se duchovní správci Lomce pravidelně potýkali.²⁴ Pro svůj návrh získal sice P. Leška jak kníže, tak osadníky, nakonec však k jeho realizaci, patrně pro finanční náročnost, nedošlo. Místo toho byl v roce 1911 na místě původní kruchty postaven na knížecí náklady nový kůr železný.²⁵

Neutuchající zájem faráře Lešky o zajištění dobrého stavu spravovaných staveb a ochotu používat za tímto účelem i silnějších argumentačních prostředků dokumentuje jeho dopis patronátnímu úřadu v Petrově Dvoře ze září 1913, v němž žádá o provedení oprav na budově lomecké fary.²⁶ Věcné zdůvodnění jednotlivých bodů žádosti končí prohlášením: „*Vykonav tímto nejuctivěji povinnost hlášení, a předkládá pokornou žádost o vyšetření a odpomoc, prohlašuji skromně vzhledem k tomu, že zanedbání dalekosáhlé následky a úrazy u některých věcí míti může, že všecku zodpovědnost skládám na slavný patronátní úřad.*“²⁷

V srpnu 1915 nahradil P. Lešku na lomecké faře P. Josef Frejlach. P. Frejlach vykonával duchovní správu farnosti v mimořádně obtížné době, která větším stavebním úpravám poutního areálu nepřála. Ve válečných letech byly i nezbytné a patronátním úřadem schválené úpravy limitované nedostatkem vhodných řemeslníků a nutností zajistit v první řadě oprá-

■ Poznámky

9 V Petrově Dvoře, dnes části Netolice, sídlila tehdejší společná správa velkostatků Libějovice, k nimž Lomec náležel, a Netolice.

10 Kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu (1832–1914).

11 Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 147.

12 Ibidem.

13 Škola přešla do vlastnictví přifařených obcí v roce 1925. (Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Kronika obecní školy Lomec, Předání školy v Lomci do vlastnictví obcím (zaknihování), nestr.) Převod školy, včetně některých objektů a pozemků, které byly vnímány církví jako přirozená součást lomecké fary, do vlastnictví přifařených obcí a spolu s tím spojené nové povinnosti pro faráře, to vše vedlo duchovní správce farnosti k obavám ze ztížení každodenního provozu fary. Výstizně tuto problematiku popisuje ve farní kronice pater Leška. Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 207–209.

14 Zrušení lomecké školy v roce 1963 souviselo se širším trendem rušení škol v malých obcích v 60. a 70. letech 20. století.

15 Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 162.

16 Šipanová – Hrdina (pozn. 2), s. 30.

17 Nástavba patra staré školy pochází až z roku 1973, z doby po příchodu Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka na Lomec.

18 P. Josef Leška (1867–1943). Jako lomecký farář působil v letech 1908–1915 a 1926–1939.

19 SOKA Strakonice, fond Farní úřad Lomec, kart. 1, sign. III / 1, Budova fary, kostela – opravy, stavba zvonice, zařízení, pojištění (1810–1943).

20 Ibidem.

21 Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 175.

22 SOKA Strakonice, fond Farní úřad Lomec, kart. 1, sign. III / 1, Budova fary, kostela – opravy, stavba zvonice, zařízení, pojištění (1810–1943).

23 Původní kruchta byla zřízena v roce 1735 – Poche et al. (pozn. 2), s. 310. P. Leška se podrobnému vylíčení událostí týkajících se snesení staré kruchty a postavení nové věnuje ve farní kronice – Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 176–178.

24 O velkých církevních svátcích či během poutí byla návštěvnost areálu velmi vysoká, takže například při zářijové pouti v roce 1906 „*k svatému přijímání přistoupilo na 700 komunikantů. Zdejší hostinský ale měl smůlu; ohromný nával lidí, na čez on nebyl připraven, vypil mu všecko pivo, tak že v 1 hodinu odpoledne nikdo ani za drahý peníz více piva nedostal!*“. Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 168.

25 Železná konstrukce byla objednána od firmy Ráb z Písku. Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 178.

26 SOKA Strakonice, fond Farní úřad Lomec, kart. 1, sign. III / 1, Budova fary, kostela – opravy, stavba zvonice, zařízení, pojištění (1810–1943).

5

6

vy knížecích objektů,²⁸ po roce 1918 byl rozsah prací determinován nejistotou spojenou s důsledky první pozemkové reformy, která výrazně omezovala finanční možnosti majitelů velkostatků.

Nové výzvy – od první pozemkové reformy do konce 2. světové války

Patrně na přelomu let 1922 a 1923 došlo v souvislosti s probíhající pozemkovou reformou k převodu vlastnictví objektů a pozemků souvisejících s lomeckým kostelem a farou na československý stát zastoupený ministerstvem zemědělství.²⁹ V rámci tohoto převodu přešly na stát i patronátní závazky bývalého majitele.³⁰ O postoji nových vlastníků lomeckého areálu k nabytému majetku svědčí dopis Správy státních lesů v Protivíně Ředitelství státních lesů a statků v Třeboni z konce 20. let.³¹ Vyplývá z něj, že příslušné státní instituce se převzetí tohoto majetku zpočátku bránily a byly Státním pozemkovým úřadem de facto přinuceny ho převzít. Jestliže postoj patronátního úřadu zásadním způsobem determinoval možnosti provádění stavebních úprav v areálu, situaci dále komplikovalo i změněné postavení katolické církve v Československu v období tzv. první republiky, které bylo do značné míry ovlivněné názory, jež lze s určitou mírou zjednodušení charakterizovat sloganem: „Pryč od Vídně, pryč od Říma!“

Přes uvedené změny probíhaly v první polovině 20. let i nadále v areálu drobné udržovací práce, náklady na ně byly ovšem hrazeny z prostředků přiřazených obcí.³² Jak již bylo zmíně-

no, v roce 1925 tyto obce získaly do společného vlastnictví lomeckou školu. To si vyžádalo z důvodu těsného propojení budov školy a fary rovněž provedení stavebních úprav vedoucích k oddělení obou částí.³³

V roce 1926 se na místo lomeckého faráře vrátil P. Josef Leška.³⁴ P. Leška patrně nikdy neztratil zájem o dění na Lomci a aktivně se do něj podle možností zapojoval ještě před svým ustanovením.³⁵ Na Lomec tedy přišel již s dobrou znalostí tehdejšího stavu areálu a pravděpodobně též s jasnými představami o potřebných změnách a úpravách. Krátce po svém příchodu inicioval dopis přednostovi osvětového odboru ministerstva školství a národní osvěty Zdeňku Wirthovi, do jehož kompetence příslušela ochrana památek, se žádostí o pomoc při získání prostředků na renovaci kostela.³⁶ Žádosti o udělení finančních subvencí na

■ Poznámky

27 Ibidem.

28 Přístup patronátního úřadu k žádostem o stavební úpravy v této době dobře dokumentuje dopis farnímu úřadu v Lomci z 28. května 1917 týkající se stavebních oprav fary a kostela uložený ve fondu tohoto farního úřadu v SOKA Strakonice: SOKA Strakonice, fond Farní úřad Lomec, kart. 1, sign. III / 1, Budova fary, kostela – opravy, stavba zvonice, zařízení, pojištění (1810–1943).

29 Dopis „Slavie“, vzájemné pojišťovací banky v Praze, z 15. 2. 1923 adresovaný Žádusnímu úřadu v Lomci u Netolic. SOKA Strakonice, fond Farní úřad Lomec, kart. 1, sign. III / 1, Budova fary, kostela – opravy, stavba zvonice, zařízení, pojištění (1810–1943).

Obr. 5. Lomec, poutní kostel Jména Panny Marie, postaven 1695–1704, interiér. Jan Bolech, želatinová fotografie, kabinetka, stav před 1913. ÚDU AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, nezprac. (Pomocí dobové techniky reprodukováno v publikaci Mareš – Sedláček [pozn. 2]). Reprofoto: Jan Uhlík.

Obr. 6. Lomec, poutní kostel Jména Panny Marie, postaven 1695–1704, interiér, současný stav. Foto: Jan Uhlík, 2018.

30 Je třeba mít na paměti, že majitel velkostatku byl patronem (nikoliv vlastníkem) lomeckého kostela a fary. Objekty samotné byly ve vlastnictví církve. Tento stav se udržel i po pozemkové reformě, kdy se patronem stalo Ředitelství státních lesů a statků v Třeboni zastoupené Správou státních lesů v Protivíně.

31 Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Dopis Správy státních lesů v Protivíně Ředitelství státních lesů a statků v Třeboni z 19. srpna 1929.

32 Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 189.

33 Blíže je tato problematika popsána v kronice lomecké školy. Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Kronika obecní školy Lomec, Předání školy v Lomci do vlastnictví obcím (zaknihování), nestr.

34 V mezidobí svých dvou působení na Lomci byl P. Leška farářem v sousední farnosti Chelčice.

35 Z jeho popudu a za jeho finanční pomoci byly například v Lomci uspořádány v listopadu 1925 svaté misie. Expositura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 190.

36 Národní archiv, fond Ministerstvo školství, Praha, kart. 3173, sign. Lomec, Dopis firmy Kašták a Hille v Plzni Zdeňku Wirthovi ze 7. dubna 1926.

7

8

9

opravy a úpravy lomeckého chrámu se potom od konce 20. let pravidelně objevovaly v agendě Státního památkového úřadu pro Čechy v Praze a do jejich řešení byla vedle této instituce zapojena i jednotlivá ministerstva. V roce 1933 děkan Leška napsal v tomto duchu těž osobní dopis prezidentovi T. G. Masarykovi.³⁷ Nevyjasněnost otázky patronátních vztahů a povinností patrona, kompetenční spory mezi ministerstvy a trvalý nedostatek finančních prostředků alokovaných pro dané účely ze strany státu vedly k tomu, že žádosti o subvence, ač vesměs příznivě hodnocené ze strany památkového úřadu a navrhované ke schválení, byly odsouvány na pozdější dobu, kráceny a nakonec odkládány ad acta se zdůvodněním, že jim nelze vyhovět z rozpočtových důvodů.

P. Leškoví se i přes tyto nepříznivé podmínky podařilo zrealizovat na Lomci řadu stavebních akcí. V druhé polovině 20. let to byly vedle nejn nutnějších udržovacích prací zejména opravy střechy kostela a fary. Od svého příchodu se Leška velmi intenzivně zabýval myšlenkou snesení železného kůru z roku 1911, jehož vybudování nejspíše považoval za svoji osobní prohru, a realizaci původně prosazovaného umístění kruchty do nově vybudovaného patra sakristie. V tomto smyslu byly již začátkem roku 1928 Okresní politické správě v Prachaticích předloženy lomeckým farním úřadem

plány zhotovené architektem Antonínem Procházkou z Českých Budějovic³⁸ v dohodě se zástupci památkového úřadu, biskupské konzistoře a zástupci přifařených obcí. Stavební práce měly být provedeny z dobrovolných příspěvků.³⁹ O rok později ovšem Státní památkový úřad pro Čechy v Praze k otázce přemístění kruchty píše: „Státní památkový úřad podrobně probral otázku žádaného (p. farářem) rozšíření kostela v Lomci a dospěl k náhledu, že větší stavební změny jsou vyloučeny, ... (přípustnou a také správnou) byla by toliko rekonstrukce kruchty na starém místě a dle starého stavu.“⁴⁰ P. Leška se ještě snažil dalším jednáním dosáhnout změny stanoviska památkového úřadu, to se mu ale nepodařilo, a tak byl starý kůr v roce 1932 snesen a následně firma František Komárek, stavební podnikatelství ve Vodňanech postavila v kostele kruchtu novou.⁴¹ I když se nezdařilo kruchtu přesunout vně centrální části chrámového interiéru, bylo přesto úpravou dosaženo jednoho z nejdůležitějších Leškových cílů, tedy toho, aby v nové pozici nebránila pohledu na hlavní oltář,⁴² který byl o rok dříve opraven a stabilizován, neboť na přelomu 20. a 30. let se nacházel v havarijním stavu a hrozilo zřícení jeho baldachýnu.⁴³ Současně se stavbou nové kruchty byly na kostele provedeny i další práce zahrnující statické zabezpečení jeho klenby, úpravu fasády, obnovu nástěnných maleb a počesťení jejich nápisů,⁴⁴ vylacení a mramorování oltáře a kazatelny, výměnu oken a okenních rámců, osazení nového kamenného vstupního portálu do sakristie a pořízení nového mobiliáře.⁴⁵ Na tyto úpravy navázala v roce 1936 celková rekonstrukce krovu chrámu, při které

Obr. 7. Lomec, bývalý lovecký zámek, později fara, postaven 1709–1710, pohled od východu. Foto: Jan Uhlík, 2016.

Obr. 8. Lomec, areál kláštera od jihovýchodu, v popředí budova staré školy z konce 18. století, nástavba patra pochází z roku 1973. Foto: Jan Uhlík, 2018.

Obr. 9. Lomec, budova nové školy, postavena 1903, pohled od severovýchodu. Foto: Jan Uhlík, 2016.

vu – Národní archiv, fond Ministerstvo školství, Praha, kart. 3173, sign. Lomec.

³⁸ Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 204.

³⁹ Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Dopis Okresní správy politické v Prachaticích Farnímu úřadu v Lomci z 24. 1. 1928.

⁴⁰ Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Dopis Státního památkového úřadu pro Čechy v Praze Jindřichu Bublovi, staviteli ze 7. 1. 1929.

⁴¹ Tato nová kruchta byla zvýšena oproti železné kruchtě z roku 1911. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 211.

⁴² To bylo rovněž v souladu s doporučeními zástupce Státního památkového úřadu Josefa Šebka, který při komisionálním řízení konaném na Lomci 12. 3. 1930 byl sice rozhodně proti přemístění kruchty, doporučoval ale její „jak možno zvýšení, zmenšení (aby nepřekážel[a] pohledu na hlavní oltář)“. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 205.

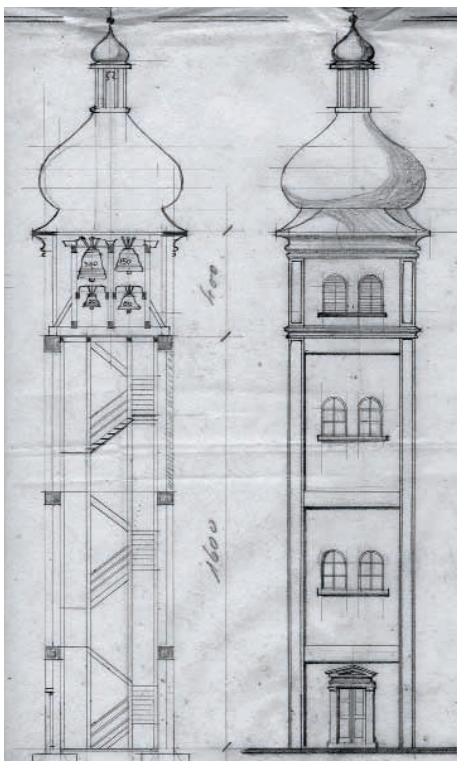
⁴³ Viz např. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Dopis Okresního úřadu v Prachaticích Ředitelství státních lesů a statků v Třeboni z 19. 7. 1930.

⁴⁴ Počesťování nápisů bylo po vzniku samostatného Československa v regionech s převahou českého obyvatelstva běžnou záležitostí, a pokud se nejednalo o zvlášť významná umělecká díla, z hlediska památkové péče tolerovanou praxí.

⁴⁵ Nový mobiliář zahrnoval dubové lavice, skříň na paramenta, klekátko a schůdky ke snášení milostné sošky. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 211–212.

■ Poznámky

³⁷ Řadu informací k této problematice lze nalézt ve fondu Ministerstvo školství, Praha, uloženém v Národním archi-

10

11

Obr. 10. Lomec, zvonice, nere realizovaný návrh architekta Budína z roku 1934. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Návrh zvonice při kostele v Lomci, architekt Boh. Budín, Protivín. Reprofoto: Jan Uhlík.

Obr. 11. Lomec, zvonice s bývalou márnici, zvonice postavena 1939, objekt bývalé márnice pochází ze 70. let 20. století, pohled od jihovýchodu. Foto: Jan Uhlík, 2016.

byla opravena konstrukce nad jeho centrální částí a nad sakristií byl dán krov nový.⁴⁶ Všechny střešní konstrukce byly nově pokryty měděným plechem. Vedle toho proběhly zároveň i stavební úpravy fary zahrnující přeložení taškové střechy, výměnu oken v prvním patře a některé další drobnější práce. Vzhledem k neexistenci prakticky jakéhokoliv zádušního jmění použitelného k úhradě nákladů na tyto opravy byl materiál (tj. měděný plech), který tvořil jejich největší položku, nakoupen z výnosu sbírky organizované P. Leškou, ostatní náklady pokryl patronátní úřad z půjčky, která mu byla povolena ze jmění děkanského kostela v Bavorově. Výsledkem stavebních a restaurátorských prací provedených v letech 1932 a 1936 bylo výrazné vylepšení celkového stavebně-technického stavu kostela i jeho exteriérového a interiérového vzhledu.⁴⁷ To dávalo dobré předpoklady pro jeho další bezproblémový provoz odpovídající významu tohoto známého a i v době po vzniku samostatné Československé republiky hojně navštěvovaného mariánského poutního místa.⁴⁸ V souvislosti s výše uvedenými úpravami si lze klást otázku, do jaké míry odpovídaly důrazu dobové teorie památkové péče na přísnou vědeckou konzervaci originálu a nekompromisní modernismus doplňků. Vezmeme-li ovšem v úvahu skutečnost, že tyto práce byly konzultovány se Státním památkovým úřadem a nakonec realizovány způsobem, který nebyl v rozporu s jeho stanoviskem, lze považovat lomecký případ za příklad realistického, s obtížnou praxí se vyrovnávajícího přístupu památkových orgánů.

Rok 1936 přinesl na Lomec rovněž zásadní úpravu majetkoprávních vztahů. Po mnohaletých jednáních, jejichž kořeny sahaly až do druhé poloviny 20. let, se tit. děkanovi Leškovi podařilo dosáhnout dohody s československým státem, zastoupeným Ředitelstvím státních lesů a statků v Třeboni, o postoupení stavebních a pozemkových parcel zahrnujících rovněž lomecký chrám a budovu fary římskokatolické církvi.⁴⁹ Zároveň se Leškovi podařilo do smlouvy týkající se kostela prosadit ustanovení, že „(p)atronát kostela a farního obročí v Lomci zůstává Československému státu (správě státních lesů a statků)“.⁵⁰ I když byly začátkem roku 1937 podepsané smlouvy schváleny jak ministerstvem zemědělství, tak biskupskou konzistoří v Českých Budějovicích, protáhlo se zaknihování převodu až do počátku 40. let.⁵¹

Poslední velkou stavební akcí 30. let na Lomci bylo vybudování nové zvonice na severním okraji areálu. Důvodem pro její stavbu byla touha farníků, poutníků i kněží, aby mělo poutní místo více zvonů, které by daly zvučný hlas lomecké svatyni, „jež do té doby měla slaboučký hlas dítěte“.⁵² Iniciátorem celé akce a jejím

hlavním organizátorem byl opět P. Leška. První plány a rozpočet zvonice z roku 1934 pocházejí z kanceláře protivínského architekta a stavitele Budína.⁵³ Třípatrová stavba na čtvercovém půdorysu se svým tvaroslovím a zejména cibulovou střechou s výraznou lucernou přizpůsobovala charakteru stávající lomecké zástavby. Stavební pozemek koupil Leška od místní Školní rady v červenci roku 1936 a ještě v témže měsíci požádal Státní památkový úřad pro Čechy v Praze o souhlas se stavbou.⁵⁴ Ten sice nejprve dostal, ale o rok později památkový úřad svoje rozhodnutí revokoval s tím, že povolení bylo dáno za předpokladu, že se bude jednat o stavbu malého objektu, a navrhovaná stavba je svou výškou z pohledu ochrany památek nežádoucí. V reakci na tento vývoj poslal tit. děkan Leška na památkový úřad žádost, aby – nebude-li povolena stavba zvonice – byla povolena přístavba kaple na jižní straně

■ Poznámky

46 Informace týkající se stavebních úprav na Lomci v roce 1936 jsou čerpány z: Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 214–215.

47 Diskutabilní je nahrazení tradiční šindelové střešní krytiny měděným plechem, které představovalo bezesporu radikální zásah do vzhledu kostela. Rázovitá šindelová střecha evokující v návštěvníkovi historii místa a přinášející nezanedbatelné estetické potěšení z pohledu na stavební celek byla zaměněna za trvanlivou, ale moderně působící a vcelku fádni měď. P. Leška si byl těchto změn jistě vědom, dával ovšem přednost dostupnému a přitom trvanlivému řešení, které též nepostrádalo určité estetické kvality: „Dočkáme se chvíle, kdy lomecký kostelíček dostane na sto let nový klobouček a v něm jako omládlá královna stkví se bude nad zeleň svých lesů vstříc poutníkům od jihu i od severu?“ Báně lomeckého kostela, Věstník poutního kostela v Lomečku, 1933, č. 8, nestr.

48 Zvláště vydařený byl v tomto ohledu rok 1929, kdy jen v průběhu čtyř hlavních poutních dnů (20. května, 2. června, 9. července, 15. září) Lomec navštívilo přes 1 500 poutníků. Zprávy z Lomce, Věstník poutního kostela v Lomečku, 1930, č. 5, nestr.

49 Opis tržních smluv viz Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 217–225.

50 Článek IX. tržní smlouvy.

51 Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 238.

52 Ibidem, s. 235.

53 SOKA Strakonice, fond Farní úřad Lomec, kart. 1, sign. III / 1, Budova fary, kostela – opravy, stavba zvonice, zařízení, pojištění (1810–1943).

54 Údaje o stavbě zvonice a o tom, co jí předcházelo, vycházejí ze zápisů ve farní kronice. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 229–232.

12

Obr. 12. P. Josef Leška (1867–1943), nedatováno. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Varia. Reprofoto: Jan Uhlík.

kostela, která by byla hmotově identická s existující sakristií. Myšlenku přístavby kaple záhy podpořil patronátní úřad v Třeboni a velké zastání měla i u biskupské konzistoře v Českých Budějovicích. Jak vyplývá ze zápisu ve farní kronice, hledal Leška pro tuto ideu podporu i v politických kruzích: „já jsem žádal naši lidovou stranu o intervenci a starostové přifařených obcí hleděli tuto přístavbu prosadit vlivem agrární strany.“⁵⁵ Památkový úřad přístavbu odmítl „z důvodů technických, estetických a památkových“,⁵⁶ ale v září 1938 se sám vrátil k návrhu postavení zvonice a začátkem následujícího roku poslal Leškovi vlastní návrh budovy. Ten vycházel z původních Budínových plánů, stavba s jehlancovou střechou a hranolovou lucernou byla ovšem subtilnější a stylově byla řešena v soudobém duchu. Stavební práce byly zahájeny v červnu 1939⁵⁷ a již o dva měsíce později, 27. srpna, proběhlo svěcení tří zvonů zavěšených do nové zvonice.⁵⁸ V průběhu stavby byl Leškovi předložen návrh, aby byl na zvonici vybudován ochoz pro turisty a stavba mohla po dokončení sloužit též jako rozhledna. To děkan zásadně odmítl, neboť se obával poškozování zvonů a možných budoucích kompetenčních sporů vyplývajících z podvojnosti jejího využívání.

Odchodem P. Lešky z Lomce na odpočinek do Vodňan v srpnu 1940 symbolicky skončilo období výrazných stavebních aktivit v tomto poutním místě. Následující válečná léta už nepřinesla z hlediska jeho stavebního vývoje žádné podstatnější změny, a tak mohl v roce 1945

tehdejší administrátor, P. Josef Kníže, v rámci úvah o budoucím využití areálu konstatovat, že „kostelíček osady je velmi krásný a zvláště zásluhou Msgra Lešky v dobrém stavu“.⁵⁹

Závěr

Za půl století – od 90. let 19. století do konce 2. světové války – se podoba lomeckého areálu výrazně proměnila. Svůj vzhled změnil poutní kostel, a to jak zvenku, tak i zevnitř, vyrostla nová škola vhodně doplňující komplex bývalého loveckého zámku a s ním spojené staré školní budovy a byla postavena zvonice, která měla symbolizovat duchovní význam místa a přispět k jeho dalšímu posílení.

Sledujeme-li úpravy realizované na Lomci v tomto období, zjišťujeme, že tak, jak byly vzájemně stavebně provázané objekty školy a fary, tak spolu vždy úzce souvisely i potřeby každodenního provozu místa a jeho dobového duchovního života, potřeby, které se všechny v textu zmiňované stavební akce snažily co nejlépe uspokojit. I když samozřejmě nelze odhlédnout od vlivu vnějších okolností, které mnohdy výrazně komplikovaly život a práci zdejších farářů, je zřejmé, že klíčovou úlohu při prosazování potřebných změn hrála osobnost duchovního správce.

V tomto ohledu měl Lomec mimořádné štěstí, neboť páter Josef Leška za dvacet let svého působení na zdejší faře dokázal svým zápalem pro věc uspět i v těch případech, kde by ostatní nejspíše selhávali. Při realizaci svých představ se tak jako většina ostatních duchovních v jeho pozici setkával s problémy, které představoval opatrný přístup patronů k realizaci větších stavebních akcí, chronický nedostatek peněz, často i na nejnnutnější opravy, či nutnost vypořádat se s požadavky orgánů památkové péče. Situaci mu navíc komplikovala absence prakticky jakéhokoli zádušního jmění použitelného k pokrytí nákladů na údržbu kostela. Přesto však jeho houževnatost při přesvědčování příslušných osob a úředních míst, hledání alternativních finančních zdrojů (sbírky) a schopnost rychle reagovat na vývoj situace většinou nakonec vedly k takovým stavebním úpravám, které – i když ve svém výsledku nebyly vždy ideální – znamenaly ve svém úhrnu výrazný kvalitativní posun jak z hlediska péče o existující stavby, tak z pohledu rozvoje poutního areálu jako celku. Leškovo osobní zaujetí, opravdovost konání a schopnost dosáhnout za daných podmínek až překvapivě dobrých výsledků tak může být pro své mnohé paralely inspirativní i pro dnešní práci v oblasti péče o kulturní dědictví a hledání jeho vhodného využití v kontextu potřeb současného života.

Lomecký příklad zároveň dobře ilustruje problémy, s nimiž se při svojí činnosti setkávala praporepubliková památková péče. Důraz dobové teorie na konzervačně-analytické principy péče o památkově hodnotné objekty spolu s požadavkem soudobosti doplňků se v praxi střetával s představami majitelů, respektive správců staveb, kteří při stavebních akcích často jednoznačně preferovali přímou užitnou hodnotu úprav a hodnotu novosti. Úpravy se přitom měly přizpůsobovat charakteru stávající zástavby. Pozici památkových orgánů navíc ztěžovala absence příslušné legislativy, která by jim zajišťovala lepší pozici pro prosazování vlastních stanovisek. V této situaci bylo tedy nutné hledat kompromisy přijatelné jak z pohledu památkové ochrany, tak potřeb uživatelů objektů. Jak ukazují diskuse ohledně přesunu kruchty v lomeckém kostele z přelomu 20. a 30. let či o několik let pozdější případ stavby nové zvonice, mohly tyto kompromisy nabývat rozmanitých forem. Uvedené případy jsou ovšem zajímavé rovněž tím, že zřetelně dokumentují příčiny přetrvávajících rozporů mezi dobovou památkovou teorií a potřebami praxe, které se svým synteticko-rekonstrukčním pojetím obnovy památek pokusil na přelomu 30. a 40. let 20. století řešit tehdejší přednosta Státního památkového úřadu v Praze, Václav Wagner.⁶⁰

■ Poznámky

55 Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 230.

56 Ibidem.

57 Stavbu provedla vodňanská firma Podnikatelství staveb František Komárek.

58 Všechny zvony byly rekvírovány pro válečné účely v březnu 1942. Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 236.

59 Expozitura Kongregace Šedých sester Lomec, Liber Memorabilium Ecclesiae Lomecensis ab A. 1695, s. 244.

60 K synteticko-rekonstrukčnímu pojetí obnovy památek blíže Václav Wagner, *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, Praha 1946 (druhé vydání doplněné úvodní studií, životopisem autora, biografií jeho díla a dvěma dosud nepublikovanými texty z pozůstalosti je z roku 2005). Popularita konzervačně-analytického a synteticko-rekonstrukčního přístupu k péči o památky se zřetelně projevila v dobové polemice o teoretické koncepci památkové péče vedené mezi Zdeňkem Wirthem a Václavem Wagnerem. Viz např. Vladimír Czumalo, Teoretická východiska a předpoklady památkové péče, in: *Péče o architektonické dědictví (I. díl)*, Praha 2008, s. 22; Kristina Uhlíková, *Zdeňek Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939)*, Praha 2010, s. 75–77.